

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Radomír Kachtík

Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

APARTHEID V JIHOAFRICKÉ REPUBLICCE

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. David Hampl, Ph.D.

2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval sám, výhradně s pomocí uvedené literatury a elektronických zdrojů.

V Olomouci 3. dubna 2011

.....

Děkuji Mgr. Davidu Hamplovi Ph.D. za důsledné vedení a podnětné připomínky.

ÚVOD	6
1 APARTHEID - VYMEZENÍ	8
2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	10
2.1 První kontakty	10
2.2 Obchodování s otroky	11
2.3 Založení Kapského města	12
2.4 Expanze do vnitrozemí.....	13
2.5 Britská okupace jižní Afriky.....	15
2.6 Situace po vzniku Jihoafrické unie	19
2.7 První poválečné volby	25
3 SITUACE PO VZNIKU JIHOAFRICKÉ REPUBLIKY	29
3.1 Cesta k samostatnosti	29
3.2 Utužení poměrů v zemi.....	30
4 MEZINÁRODNÍ POSTOJ K APARTHEIDU V JIHOAFRICKÉ REPUBLICE	34
4.1 První mezinárodní ohlasy.....	34
4.2 Snaha OSN o ukončení apartheidu	35
4.3 Mocenské zájmy SSSR.....	41
4.4 Postoje mimopolitických organizací	42
5 VNITROPOLITICKÁ SITUACE	44
5.1 Odpor černošského obyvatelstva	44
5.2 Represivní opatření proti odpůrcům režimu	45
5.3 Nástup Pietera Willema Bothy	47
5.4 Vyhrocení poměrů v zemi	49
6 ZRUŠENÍ APARTHEIDU A JEHO DŮSLEDKY.....	51
6.1 Nástup Frederika W. de Klerka	51
6.2 Zrušení apartheidu a postoj opozice	52
6.3 Ekonomická situace po pádu apartheidu	55
6.4 Narůstající kriminalita	55
6.5 Současná situace – pozitivní diskriminace.....	56
ZÁVĚR.....	58
PRAMENY A LITERATURA	60

ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	62
ANOTACE	64

ÚVOD

Cílem této práce je charakterizovat apartheid v Jihoafrické republice, jeho projevy a důsledky. Práce bude rozvržena do šesti kapitol.

První kapitolu věnujeme vymezení pojmu apartheid, jeho pojetí různými autory v kontextu doby.

Druhá kapitola bude zaměřena na historické kořeny apartheidu. Popíšeme vývoj rasistického myšlení od prvních kontaktů mezi evropskými mořeplavci a africkými domorodci, obchodování s otroky, vznik Kapského města, britskou nadvládu a základní aspekty apartheidu po Druhé světové válce.

Třetí kapitola bude charakterizovat příčiny vedoucí k nezávislosti Jihoafrické republiky i její důsledky pro černošskou populaci.

Čtvrtá kapitola bude věnována postoji mezinárodního společenství. Zaměříme se na kroky Organizace spojených národů směřující k potlačení apartheidu. Pozornost bude věnována také postoji Sovětského svazu a celého komunistického bloku, včetně Československa.

Pátá kapitola bude zaměřena na vnitropolitickou situaci. Popsány budou zvláště akce černošského odporu v čele s Africkým národním kongresem i protiopatření jihoafrické vlády, odstoupení dlouholetého ministerského předsedy Balthasara J. Vorstera, kompromisní kroky jeho nástupce Pietera Willema Bothy i vyhocení situace v druhé polovině osmdesátých let.

V šesté kapitole se budeme zabývat postupnou proměnou v myšlení některých bělošských politiků a aktuální situací v zemi zmítané násilím.

V této práci otevíráme v českém prostředí poměrně málo frekventované téma. Jsme limitováni dostupností zahraniční literatury i kvantitou česky psaných monografií.

Obsáhlý pohled, na historii jižní Afriky poskytuje zejména Otakar Hulec v publikaci *Dějiny Jižní Afriky*¹ a Karel Lacina v knize *Nejnovější dějiny Afriky*.² Současnou situaci zohledňuje např. Alexandr Zimák.³ Důležitým pramenem nám bude autobiografie Nelsona Mandely⁴ a využijeme rovněž elektronických zdrojů věnujících se tématu.

¹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 263 s. ISBN 80-7106-247-2

² LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny afriky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987. 828 s.

³ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriická republika*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 120 s. ISBN 80-7277-184-1

⁴ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. 1. vyd. Praha: Práh, 2010. 599 s.

1 APARTHEID – VYMEZENÍ

Původem z holandštiny pocházející termín *aparte ontwikkeling*, zkráceně pak *apartheid*, představuje doktrínu a na ní založenou politiku důsledně potlačující lidská práva nebělošského obyvatelstva.⁵ Pojem *apartheid* byl poprvé použit 6. března 1943 v periodiku *Die Burger*⁶ a je úzce spjat zejména s Africkým kontinentem, uplatňoval se však i v dalších zemích, nikde však nedosáhl takových rozměrů, jako právě zde. Politiku *apartheidu* na území Jihoafrické republiky, kterým se tato práce zabývá, lze vymezit prvními poválečnými volbami, tedy rokem 1948 až po první všerasové volby roku 1994.

Definice *apartheidu* v novější literatuře jsou vesměs podobné. Alexandr Zimák, definuje termín *apartheid*, jako afrikánský výraz pro oddělený vývoj.⁷ Otakar Hulec píše, že jde o uskutečňování důsledné, tudíž i územní, rasové segregace.⁸ V literatuře psané před rokem 1989 má definice poněkud tendenční charakter. Např. Karel Lacina představuje *apartheid* jednak jako koncepci odděleného vývoje ras či jako program dělající z neevropanů otroky, vyvržence lidské společnosti a občany třetí třídy v zemi, kde se narodili.⁹ Ján Tomko charakterizuje tento pojem jako reakční teorii o nadvládě Britů nad jinými národy.¹⁰

„Jeden text, který pro poučení veřejnosti vydal v roce 1948 Instituut vor Christlike - nasionale Onderwys, formuloval zásady apartheidu takto: Výuka dětí bílých rodičů musí být

⁵ HOLUBOVÁ, Václava a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 63.

⁶ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 304.

⁷ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 42.

⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 198.

⁹ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 305.

¹⁰ TOMKO, Ján. *Boj za odstránenie rasovej diskriminácie a apartheidu z hľadiska medzinárodného práva*.

Bratislava: VEDA, 1980, s. 15

založena na světonázoru rodičů, tedy Písmu svatém. Myslíme si, že Bůh chtěl mít národy a národnosti oddělené a že dal každému z nich jeho vlastní poslání, úkoly, obdarování. Rasové křížení a rovnost ras směřující proti Boží vůli, jejímiž jedinými vykladači jsou Búrové."¹¹

Rasistické myšlení bylo po dlouhá staletí naprosto běžnou skutečností a vývoj po válce na něj pouze navázal. Koncepce odděleného vývoje ras (apartheid), uplatňované po více jak 40 let, sice vznikala v době, kdy již v Německu platily Norimberské zákony, ale nelze říci, že by se jimi, jak to ostatně dokazuje historie, přímo inspirovala. Afrikánci se však provádění rasového útlaku nevzdali ani po té, co byl svět konfrontován s válečnou realitou nacistických vyhlazovacích táborů.

¹¹ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 185.

2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

V obsáhlé a dlouhé historii jižní Afriky nacházíme stopy rasistického chování poměrně často. Průběžně se s nimi setkáváme od 17. století až do současnosti. Budeme si předně všimnout těch skutečností, které formovaly uvažování holandských přistěhovalců po dlouhá léta a vyústilo v čtyřicetiletou epochu rasového útlaku, známou jako apartheid. Nastíníme podobu prvních kontaktů černochů s evropskými civilizacemi, jejich následnou expanzi na území původních obyvatel, značný prostor věnujeme britské okupaci vymezeného území a zaměříme se na situace po skončení války a nástup Daniela F. Malana k moci.

2.1 První kontakty

Obyvatelé jihu Afriky byli po dlouhá staletí zcela izolováni od evropské civilizace. V průběhu 15. stol. začalo docházet v souvislosti s průzkumnými plavbami portugalských a španělských námořníků do Orientu k prvním kontaktům mezi původními kmeny a bílými Evropany.¹² Kontakty to byly spíše náhodné, neboť mořeplavci u afrických břehů často troskotali nebo byli v důsledku špatného zdravotního stavu posádky nuceni zakotvit a doplnit zásoby. S narůstající intenzitou obchodních cest v průběhu 16. stol docházelo stále častěji k pravidelným zastávkám u afrických břehů za účelem výměnného obchodu.¹³ Nemalá část Evropanů z řad obchodníků a trosečníků se po dobu pobytu na Africkém kontinentě asimilovala, založila rodiny a rozhodla do Evropy již nevrátit. Začalo trvalé osídlení „černého kontinentu“ bělochy a první mísení ras, které

¹² LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 44.

¹³ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 50.

v budoucnu sehraje pro politiku apartheidu důležitou roli.

2.2 Obchodování s otroky

Stěžejním obdobím, pro utváření rasistických názorů o méněcennosti černochů je více jak 300 let trvající éra obchodu s otroky. „Obchod otroky byl od samého počátku nedílnou součástí portugalských plaveb. Na pobřeží od Maroka k Senegal se věnovali první plavci především získávání otroků přepadáváním vesnic či koupí od místních vládců.“¹⁴ Obchodování s otroky úzce souvisí s rozvojem námořních cest. Evropští kolonizátoři nabývali zejména v Novém světě stále větší bohatství, ložiska drahých kovů a úrodné plochy, o které bylo nutné se starat. „Tehdy se objevil plán přivážet otrockou pracovní sílu z Afriky, neboť Afričané stáli na vyšší úrovni než Indiáni, byli obratnými zemědělci, dovedli pěstovat tropické plodiny, byli i tělesně silní, aby snesli těžkou práci jak v dolech, tak i na plantážích, a znali řadu řemesel, zejména zpracování kovů, takže jim bylo možné svěřit i složitější řemeslné práce a obsluhu strojů.“¹⁵

Největší podíl na vyvážení otroků měli po celé 16. stol Portugalci (32%), od 17. století Angličané (32%) a Holanďané (18%). O zbylá procenta se dělí více států včetně Francie a Brazílie.¹⁶ Prohlášení otroků za primitivní tvory neschopné rozvoje či vlastní civilizace, mělo toto zločinné lidokupectví ospravedlnit.

¹⁴ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 45.

¹⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁶ Tamtéž, s. 47.

2.3 Založení Kapského města

Holandané také jako jedni z prvních začali s trvalou okupací afrického jihu. V roce 1652 vybudovala holandská Sjednocená východoindická společnost malou osadu, z ní mnohem později vzniklo dnešní Kapské město.¹⁷ Zdejší usedlíci chovali dobytek a pěstovali plodiny za účelem zásobování lodí směřujících do Orientu. Součástí osady byla také potřebná nemocnice a opravná loď. *„V Kapském městě měli nejen všichni úředníci, ale také i ostatní evropští zaměstnanci Společnosti, dokonce i ti, jimž bylo později dovoleno usadit se v okolí, služebnictvo a otroky, kteří zastávali základní pomocné práce. Pocházeli především z místních Khoikhoiů. Ti v počátečním období za otroky být považováno neměli, ale jejich statut se od otrockého postavení téměř nelišil.“*¹⁸

Holandští kolonisté se v Kapsku řídili společenskými i náboženskými normami typickými pro evropské prostředí. Čtrnáct let po založení osady zde vyrostl první kostel, postavený Holandskou reformní církví. Ta vycházela z kalvinismu, učení, pro něž je charakteristické uznávání dogmatu o absolutní predestinaci, nadřazenosti jedněch nad druhými. Podle vlastního výkladu některých pasáží Starého zákona člení lidstvo na skupinu „Bohem vyvolenou“, v tomto případě holandské osadníky, a tu, která jim podléhá, původní, bezbožné obyvatele, mezi něž patřili paradoxně všichni, kdo nevyznávali některé z křesťanských náboženství (např. muslimové). Vyznavači kalvinismu si například vysvětlovali citát ze Starého zákona, o tom, že „Bůh oddělil světlo od tmy“ tak, že vlastně oddělil „bílé“ obyvatele od „černých“. Proto i otroctví v zámořských zemích se z ekonomického a etického hlediska posuzovalo jako něco zcela přirozeného, jeho

¹⁷ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 15.

¹⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 62.

samozřejmě přijetí vycházelo z názoru, že lidé si nejsou a nemohou být rovni.¹⁹

Přirozenou snahou Evropanů sice bylo získat co nejvíce bezvěrců pro některou z uznávaných církví, ti ale přijetím křtu nabývali nových práv, což se majitelům otroků znelíbilo a bylo proto zavedeno nové měřítko. Nyní se společnost dělila na „civilizované“ a „barbary“, vyzdvihující evropský způsob života nad africkým, bez ohledu na to, zda byli křesťany či nikoliv.²⁰ Dále narůstal i počet dětí narozených smíšeným párům, kterým měl být přiznán statut svobodného občana. Byl proto tehdejší guvernér Kapska Simonem van der Stelleem zaveden zákon zakazující sňatky mezi bílými a „ostatními“ typy obyvatelstva. Již tak značně ztížené životní podmínky se měly koncem 17. stol. ještě více zhoršit.

S tím, jak narůstal stále větší počet kotvících lodí a nových usedlíků, přímo úměrně vzrůstala i spotřeba žádaného dobytka a dalších životně důležitých potravin, které kapská základna nakupovala především od místních Khoikhoiů a Sanů. Ti, již nadále odmítali nevýhodně prodávat svůj jediný majetek, a kolonistům nezbývalo než hledat zdroje dále od základny. Zpráva společnosti ze začátku 18. stol. hovoří o tom, že za předchozí půlstoletí (konkrétně mezi léty 1662 – 1713) její nákupčí získali od Khoikhoiů 14 363 kusů dobytka a 32 808 ovcí.²¹

2.4 Expanze do vnitrozemí

Zabírání nových území, dobytka a nerostného bohatství probíhalo neomezeně, bez ohledu na původní obyvatele,

¹⁹ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 66.

²⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 66.

²¹ Tamtéž, s. 69.

s kterými se Evropané čím dál častěji dostávali do konfliktu. Nová území, byla darována rovněž nemajetným přistěhovalcům ze Švédska, Švýcarska, Norska a jiných evropských zemí, kterým zde svítala naděje na lepší život. Byli sem rovněž vystěhováni někteří Francouzi hugenotského vyznání, ohroženi na životě po zrušení Nantského ediktu. První větší spor s domorodci se odehrál v letech 1659 - 1660.²² Odbojní Khoikhoiové se vzbouřili, vypálili několik farem a zahnali jejich majitele až do pevnosti, kterou drželi několik měsíců v obklíčení. Proti lépe vojensky vybaveným Evropanům však neměli šanci.

Následné mírové jednání znamenalo pro domorodce další pohromu. Byli přinuceni svou půdu okupantům vydat, přijmout statut podřízenosti a platit daň v podobě několika kusů dobytka. Ve skutečnosti tato válka trvala až do roku 1677 a padlo ji za oběť velké množství jedinců na obou stranách.²³ *„Když byla o sedm let později objevena v jednom pohoří na území Namaquů ložiska měděné rudy, tlak na získání tohoto území s jeho bohatstvím ještě vzrostl. Do konce století zde byla síla domorodců zcela zlomena a jejich veškerý majetek, to je dobytek a pastviny, přešel do rukou evropských farmářů.“*²⁴

Kromě války utrpěli domorodci velké ztráty nemocemi sem zavlečenými evropskými kolonizátory, proti nimž nebyli imunní. První, ale zdaleka ne poslední, byla velká epidemie spalniček v roce 1713.²⁵ Nemoci, spolu s pravidelnými suchy, nedostatek lovné zvěře a dobytka a neschopnost domorodců bránit se palným zbraním, měly za následek pokles místního obyvatelstva o desetitisíce.

Blízké okolí Kapského města obývalo na počátku 18. století na 20 000 Búrů a zhruba stejný počet otroků pracoval v jejich

²² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 67.

²³ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 69.

²⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 69.

²⁵ Tamtéž, s. 69.

službách.²⁶ Termín Búr, či trekbúr představuje původem holandské farmáře, kteří se zde usadili.²⁷ „Většina Búrů se už tehdy považovala za rodilé Jihoafričany, kteří mají svou vlast pouze zde.“²⁸

2.5 Britská okupace

„V téže době došlo v důsledku evropských konfliktů, které vyvolal vývoj po Francouzské revoluci a napoleonské války, k vylovení Britů na Kapském poloostrově. Když francouzská vojska vpadla roku 1795 do Holandska, Britové se rozhodli zabránit zvýšení francouzského vlivu ve strategicky důležité oblasti jižní Afriky.“²⁹ Svými ekonomickými reformami stihli zlikvidovat Sjednocenou východoindickou společnost a po mírových rozhovorech v Amiensu, vrátili roku 1803 Kapsko Holandsku.³⁰ Snahou nově příchozích holandských úředníků bylo mimo jiné zrušit některé diskriminační zákony, jejich snahu ovšem přerušil návrat britské vojenské síly v důsledku vypuknutí nových válek v Evropě.

Nové zákony se paradoxně podařilo prosadit pevně vládnoucím Britům, vybaveným silnými pravomocemi od Londýnské vlády. Tak byl v roce 1807 vydán zákaz obchodování s otroky a v roce 1809 zákon o povinném nošení osobních průkazů se zápisem o zaměstnavateli pro míšence a svobodné černochy.³¹ Za porušení druhého hrozila tzv. převýchova na evropské farmě. Zákon rovněž chránil před búrskými farmáři, kteří si v případě nesplacených dluhů nárokovali využít dlužníka k otrocké práci.

²⁶ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 57.

²⁷ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 16.

²⁸ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 79.

²⁹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 79. s. 81.

³⁰ Tamtéž, s. 82.

³¹ Tamtéž, s. 83.

Rokem 1833 se pak definitivně, zákonem o zrušení otroctví, uzavřela tato více jak 300 let trvající kapitola.

Tyto razantní kroky britské správy se pochopitelně nelíbily búrským farmářům, ale nezbývalo než je respektovat. „Vztah ke Khoikhoiům se teprve tehdy začal měnit podle zásady, že všichni lidé jsou si před zákonem rovni.“³² Velkou měrou se na změně myšlení podíleli britští a skotští duchovní, kteří kromě kázání víry domorodce vzdělávali, chránili před nelidským zacházením a učili řemeslům.

Postoj búrských farmářů, kteří namísto mateřského jazyka začali používat afrikánštinu a stále častěji se nazývali Afrikánci,³³ se vůči anglickým okupantům stále více vyostřoval. Utlačovaní búrové se obávali o svou budoucnost a toužili Angličany svrhnout. „Považovali se za jediné původní obyvatele Jižní Afriky. Ta se už stala jejich jediným domovem a cítili se v ní ponižováni i tím, že úředním jazykem byla pouze angličtina a že Angličané zastávali výnosnější a důležitější funkce ve správních úřadech země.“³⁴ Afrikánci odcházeli z dosahu britské nadvlády v kapské oblasti za účelem nalezení lepší zemědělské půdy a možnosti mobilizace proti anglickým okupantům. Tato událost se nazývá Velký trek.³⁵ Svou roli rovněž sehrála ztráta levné pracovní síly po zrušení otroctví. Ve třicátých letech založili Afrikánci kolonii Transvaal, s hlavním městem Pretorií, které byla Brity v roce 1852 přiznána nezávislost a Oranžský svobodný stát s hlavním městem Bloemfonteinem.³⁶ V čele obou stáli prezidenti.

Jednou z událostí, mající značný vliv na změnu poměrů v jižní Africe, byl objev diamantů v roce 1867 na řece Orange protékající búrskými územními celky, což zvedlo vlnu britského

³² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 82.

³³ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 16.

³⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 88.

³⁵ KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 19.

³⁶ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 25.

zájmu o tato území.³⁷ Na búrské půdě zároveň vzrůstal tzv. afrikánský nacionalismus. Vzedmula se vlna nacionalistického cítění, prosazoval se upadající afrikánský jazyk a kultura. Snaha vyústila v založení jedné z nejsilnějších politických stran Afrikánské pouto v roce 1880. Jejimi zakladateli byli bratři Stefanus Jacobus a Jacob Daniel du Toitové. První z nich byl teologem Holandské reformní církve v Paarlui a druhý učitelem a vydavatelem novin Die Afrikaanse Patriot.³⁸

Trvalé napětí mezi Brity a Afrikánci nakonec vedlo k nesmírně krvavým válečným konfliktům. Starší z nich, označovaný jako První anglo - búrská válka, se odehrál v letech 1880 - 1881 a pro Brity ještě úspěch neznamenal.³⁹ Toho dosáhli až na konci století v Jihoafrické válce⁴⁰, v letech 1899 - 1902, především díky masivní materiální a vojenské podpoře nejen ze samotné Anglie, ale i z dalších britských kolonií. Na straně Afrikánců se tehdy bojů zúčastnili i generál Jan Christiaan Smuts, budoucí vlivný politik, předseda Sjednocené strany a Louis Botha, rovněž politik a později velký zastánce anglo - búrské spolupráce.

Angličané během této války utrpěli velké ztráty. Britští generálové se velmi obtížně vyrovnávali s partyzánským způsobem boje Afrikánců, kteří díky znalosti terénu svými četnými přepady likvidovali přesunující se vojska a působili protivníkovi obrovské škody. Každý padlý anglický voják však mohl být nahrazen vojákem novým, čehož Afrikánci využít nemohli a také proto byli nakonec poraženi.

Angličané také na okupovaném území prováděli válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Byla uplatňována taktika spálené země a budovány koncentrační tábory. V nich, byli kromě válečných zajatců, internovány také ženy s dětmi,

³⁷ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 137.

³⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 142.

³⁹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 29.

⁴⁰ Též nazývaná Druhá anglo - búrská válka nebo válka za svobodu, či jen búrská válka.

jejichž muži se nehodlali vzdát a dál bojovali. „Poměry v přeplněných táborech byly velmi kruté, desítky tisíc lidí zemřelo hlavně poté, co u nich vypukly nakažlivé choroby. Hlad byl každodenním průvodním jevem a Angličané dokonce rozlišovali výši potravinových dávek, menší byly pro ty ženy a děti, jejichž muži pokračovali v boji, zatímco pro ostatní, jejichž muži či synové se v zájmu rodiny raději vzdali a přestali bojovat, byly větší. Každé páté dítě v těchto táborech zemřelo na podvýživu nebo nemoci.“⁴¹

Samostatnou kapitolou je pak přístup Angličanů k obyvatelům černé pleti. Byly zbudovány zvláštní internační tábory pro ženy a děti. Jejich muže využívali v armádě jako pomocníky, sluhy, nebo jako vojáky průzkumníky, hlídky na strážních věžích či spojky na frontových liniích kde nebyla nouze o styk s nepřítelem.⁴² Počet padlých černých Afričanů již nelze přesně zjistit. „Pohybuje se kolem patnácti tisíc, což je tedy asi polovina z počtu padlých Búrů a třetina padlých Angličanů. Nejsou ovšem započítáni ti, kteří nepřežili kruté podmínky koncentračních táborů, kde zemřel každý desátý z internovaných.“⁴³

Konflikt byl definitivně ukončen 31. května 1902. Britové převzali správu nad oběma búrskými republikami.⁴⁴ Jejím obyvatelům dovolili vedle angličtiny používat také původní holandský jazyk, vlastnit půdu a zbraně. Černošským obyvatelům ani míšencům nebylo uděleno volební právo. Atmosféru doby nejlépe vystihuje výrok anglického magnáta Cecila Rhodese: „Tito domorodci jsou předurčeni k tomu, abychom je ovládli... S domorodcem se musí zacházet jako s dítětem a volební právo mu musí být odepráno ze stejného důvodu jako alkohol.“⁴⁵

⁴¹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 157.

⁴² Tamtéž, s. 159.

⁴³ Tamtéž, s. 158.

⁴⁴ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 30.

⁴⁵ FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 111.

Indické obyvatelstvo diskriminoval zákon o registraci indického obyvatelstva, zahrnující i snímání otisků prstů na policejních stanicích a zavedení neúměrně vysokých daní je nakonec mělo vyhnat ze země.

2.6 Vznik Jihoafrické unie

Krátce po skončení válečného konfliktu se středem zájmu stalo vytvoření nové formy státu, která by zůstala pod nadvládou vítězů a zároveň vytvořila rovné podmínky bělošské populaci. V uvažovaném území se nacházely tyto samosprávné celky: Kapsko, Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát. V posledně dvou jmenovaných byly samosprávné vlády s dvoukomorovými parlamenty obnoveny po volbách v letech 1907 a 1908.⁴⁶ Rozmanité návrhy na uspořádání území vzaly za své, po vítězství Jihoafrické strany v Kapsku v roce 1908. Ta navrhovala vytvořit velký centralistický stát, k čemuž se přikláněli i představitelé Transvaalu a Oranžského svobodného státu. Je nutno zdůraznit, že veškerých jednání o nové podobě území se účastnili pouze představitelé bělošské rasy.

31. května 1910 byly výše jmenované celky sloučeny do jednoho - vznikla Jihoafrická unie v čele s britským guvernérem Herbertem Johnem Gladstonem.⁴⁷ Louis Botha se stal ministerským předsedou a Jan Smuts jeho zástupcem. Nová ústava zrovnoprávnila anglický a afrikánský jazyk na úřadech a školách a stanovila Pretorii sídlem vlády. Sídlem parlamentu se stalo Kapské město a Bloemfontein sídlem Ústavního soudu. Volby, do dvoukomorového parlamentu byly připraveny již 15. srpna 1910 a probíhaly následujícím způsobem.⁴⁸ S výjimkou

⁴⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové Noviny, 1997, s. 168.

⁴⁷ Tamtéž, s. 169.

⁴⁸ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 33.

Kapska, kde bylo umožněno některým míšencům a černochům zde trvale žijícím volit, neměli tito v jiných oblastech žádná volební práva. Ta byla navíc limitována volebním censem a možností volit pouze bílé zástupce. Přímou reakcí na toto nespravedlivé uspořádání byla petice černých představitelů inteligence a některých duchovních, kteří požadovali sjednání nápravy, bohužel neúspěšně. Titíž následně iniciovali vznik strany hájící zájmy černošského obyvatelstva; Jihoafrického domorodého kongresu, od r. 1923 známého jako Africký národní kongres.⁴⁹

Jihoafrická strana podporující vznik unie a vládu premiéra Bothy získala ve volbách parlamentní většinu o 13 křesel před opozičními stranami Labouristickou a Unionistickou (4 a 39 křesel) a nezávislými kandidáty (11 křesel).⁵⁰ Ve volbách zatím neuspěli nacionalisté v čele s Jamesem M. B. Hertzogem, i když on sám si své místo ve vládě udržel. „Všeobecně převládalo přání žít v silném jednotném státě, samozřejmě bílém, mít dobré vztahy s Británií a jejím Společenstvím, vytvořit dobré ekonomické podmínky pro průmysl i zemědělství, podporovat bílou imigraci, omezovat však indickou atd.“⁵¹ Hertzog po vládní krizi v roce 1912, kdy bylo nuceno odstoupit několik ministrů včetně jeho samého, založil novou politickou stranu - Národní stranu, které se již brzy podaří prorazit.⁵² Součástí politického programu strany bylo prosazení dalších výhod pro Afrikánské obyvatelstvo a přisuzování Jižní Afriky pouze jim. Mezi členy Národní strany patřily i některé osobnosti radikálního seskupení zvaného Africký národní odpor, kterému se blíže budeme věnovat v dalších kapitolách.

„Shoda ovšem panovala mezi jednotlivými politickými stranami co do vztahu k černému obyvatelstvu. Politická,

⁴⁹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 35.

⁵⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, Praha: Lidové noviny, 1997, s. 172.

⁵¹ Tamtéž, s. 172.

⁵² KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 9.

společenská a později i územní segregace byla ústředním bodem veškerého snažení i u všech následujících vlád Jihoafrické unie. Vycházela z požadavku majitelů domů, průmyslníků i farmářů, aby měli zaručen stálý a dostatečný přísun levné pracovní síly. Pobyt tisíců černých Afričanů ve velkých městech přitom vyvolával obavy bělošského obyvatelstva, že by jimi mohlo být ohroženo.⁵³

Ani ve 20. století se nemělo rasistické myšlení z Jižní Afriky vytratit. Jak, uvádí Otakar Hulec v kapitole *Politický vývoj Jihoafrické unie*⁵⁴, nová legislatura Unie vydala v letech 1911 - 1913 zákony, které měly za cíl především posílit segregační opatření tam, kde již fungovala a zavést je do míst, kde zatím scházela. Mezi nejpřísnější zákony patřil zákon o půdě domorodců. Ten vymezil „černé“ rezervace - zdroje levné pracovní síly. Všechny rezervace zabíraly pouze 7,3% plochy Unie, později 12,7% a černochoům bylo povoleno vlastnit půdu pouze zde.⁵⁵ „V rezervacích nebyl vybudován průmysl a jejich dopravní síť byla nedostatečná. Byla v nich taková hustota obyvatelstva a dobytka, že mizela vegetace, vysychaly vodní toky a šířila se eroze půdy.“⁵⁶

Komplex předpisů dále tvořily zákon o dolech a práci v nich, který vyhrazoval kvalifikovanou práci pouze bělochům, černoši nesměli zastávat lépe placená místa, aby tak neohrozili ekonomické postavení bílých, zákon o ozbrojených silách umožňoval sloužit v armádě pouze bělochům, či zákon o zákazu stávek černých dělníků. Posledně jmenovaný byl pochopitelně často porušován a v takovýchto případech zasahovaly bezpečnostní složky obzvláště tvrdě.

Společenství Unie však bylo vnitřně rozpolcené a jeho členové často upřednostňovali individuální zájmy, namísto

⁵³ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, Praha: Lidové noviny, 1997, s. 172.

⁵⁴ Tamtéž, s. 172.

⁵⁵ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, Praha: Libri, 2003, s. 36.

⁵⁶ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, Praha: Libri, 2003, s. 36.

kolektivní spolupráce v zájmu země. Po sarajevských událostech, v červnu 1914, zafungoval systém spojeneckých smluv a první velký konflikt 20. století byl uveden do pohybu. Británie se postavila po bok Francie a Ruska proti Německu a jeho spojencům. Postoj Jihoafrické unie byl váhavý. Mezi jednotlivými stranami, ale i uvnitř partají, vznikaly rozkoly, ne všichni chtěli po boku Britů bojovat. Někteří afrikánští nacionalisté dokonce hodlali využít této situace a pokusit se obnovit bývalé búrské republiky. Tento krok se uskutečnit nepodařilo a iniciátoři byli odsouzeni k nepodmíněným trestům.

Armáda Jihoafrické unie bojovala mimo africký kontinent i na evropských bojištích a bojů se osobně účastnili Jan Smuts i Louis Botha. I pod jejich velením působili černoši a míšenci, kteří beze zbraně vykonávali rozličné práce. Unie si i po válce zachovala na rozdíl od jiných států svůj statut britského dominia a brzy zavedla další segregační opatření. *Zákon o městských oblastech pro domorodce* zasáhl do života nebílého obyvatelstva nejcitelněji. Vymezil kolem měst území, kde se měli černí a míšenci zaměstnaní ve městech nastěhovat. Po určité večerní hodině jim nebylo dovoleno ve městech pobývat.

Rok 1924 byl rokem volebním a znamenal úspěch pro koaliční partnery Labouristickou stranu a Národní stranu vedenou generálem Hertzogem, prosazující ještě účinnější segregační politiku než doposud. Dohromady obsadili osmdesát jedna křesel, Jihoafrická strana se spokojila s třiapadesáti, jedno připadlo nezávislému kandidátovi.⁵⁷ „*Jejich volební vítězství se vlastně stalo počátkem cesty k ještě tvrdšímu afrikánskému nacionalismu, který později začal nabývat až obludných podob.*“⁵⁸

V Hertzogově vládě začínal na postu ministra vnitra svou politickou kariéru i přesvědčený nacionalista Daniel Francois

⁵⁷ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 177.

⁵⁸ Tamtéž, s. 177.

Malan, pozdější ministerský předseda. Během Hertzogovy vlády parlament rozšířil zákon o domorodé půdě a zákon o dolech a práci v nich. Přijal zákon o mzdách, zákon o zastoupení černošského obyvatelstva v parlamentu, zákon proti výtržnictví a zákon o domorodé správě. Všechny měly pochopitelně silně rasistický charakter. Například dvojice posledně jmenovaných vymezovala po celé zemi okresy, kde byli černí ustavičně podrobováni kontrolám, kvůli nošení osobních dokladů a potvrzení o povoleném pohybu z jednoho místa na druhé nebo do zaměstnání tzv. pasů, které se po 2. sv. válce stanou jedním z atributů segregační politiky.

Během světové hospodářské krize navázali předsedové Národní a Jihoafrické strany Hertzog a Smuts spolupráci, která vyústila v založení jediné Sjednocené jihoafrické strany. Tento krok vyvolal vlnu nevole u krajních nacionalistů a vedl k zformování Očištěné národní strany v čele s Danielem F. Malanem.⁵⁹ Celá dekáda se nesla ve znamení sílícího afrikánského nacionalismu. Vznikala spousta ekonomických, kulturních a společenských organizací šířící ideu bílého (afrikánského) státu, zřízen byl i výzkumný ústav Jihoafrická liga pro rasová studia, který měl detailně připravit ideologii apartheidu.

Jisté naděje nacionalistům přinesla i 2. světová válka. „Co do názoru na účast ve válce po boku západních spojenců byla země rozdělena na dva hlavní tábory: nacionalisté chtěli příhodné doby využít k tomu, aby úplně přerušili styky s Anglií a mohli si doma nerušeně prosazovat své vlastní zájmy, zatímco Smutsovi přívrženci nemohli dopustit, aby dosavadní spojení s Velkou Británií bylo nějakým způsobem narušeno a chtěli věrně stát při své „mateřské“ zemi.“⁶⁰ Po sporech v parlamentu nakonec Jan Smuts sestavil nové ministerstvo a 6. září 1939 vyhlásila Jihoafrická unie válku

⁵⁹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, Praha: Libri, 2003, s. 37.

⁶⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 188.

Německu.⁶¹ Krátce na to je pozměněn zákon o obraně umožňující bojovat dobrovolníkům i mimo území Jižní Afriky. Ti se velkou měrou zasloužili o porážku italských vojsk v Habeši (Etiopie), kde bojovala část z 200 000 vojska dobrovolníků, mezi nimiž působilo až 120 000 černých pomocníků, na něž se vztahovala některá omezení známá z 1. sv. války.⁶²

Ještě před svým úmrtím v roce 1942 navázal James M. B. Hertzog spolupráci s Danielem F. Malanem a společně sjednotili a založili několik ne příliš úspěšných politických stran.⁶³ Malan se později vrátil do čela Národní strany. „Dokud byli Němci ve válce úspěšní, mnozí Afrikánci doufali, že se po jejich vítězství vymaní z britského Společenství národů a zřídí republiku.“⁶⁴ Černí obyvatelé a míšenci, které válka sblížila s bílými, naopak očekávali skoncování s rasismem a vytvoření lepších životních podmínek ve své zemi.

O to, se během válečných let snažil Africký národní kongres, opírající se o znalost Atlantické charty. Ještě agilnější byla v tomto směru nově vzniklá Liga mládeže působící při Kongresu. Mezi její členy mimo jiné patřili Walter Sisulu, Robert Sobukwe, Oliver Tambe, Duma Nokwe a Nelson Mandela. „Liga mládeže vydala v roce 1944 svůj Manifest, chtěla spolupracovat s ostatními „barevnými“ a indickými organizacemi, hlásila se k nenásilnému způsobu prosazování svých představ a vyznávala se ze svého obdivu k africkému nacionalismu.“⁶⁵ Konec války přinesl pro nebělošské obyvatelstvo zklamání. Úspěchy černých vojáků - pomocníků byly bagatelizovány a ve společnosti převažovala neochota měnit zavedené poměry.

⁶¹ SOMMERVILLE, Donald. *Encyklopedie Druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 2009, s. 19.

⁶² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 192.

⁶³ Tamtéž, s. 192.

⁶⁴ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 39.

⁶⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 177.

2.7 První poválečné volby

První poválečné volby, konané 26. května 1948, vynesly do nejvyšších míst Malanovu Národní stranu společně s Afrikánskou stranou. Rozdíl činil pouhých 8 mandátů.⁶⁶ Totálním neúspěchem skončily pro osmasedmdesátiletého Smutse. Jeho Sjednocená strana, stále orientovaná na Velkou Británii, nedokázala kvapně řešit problémy s nedostatkem pracovních míst a bytů pro válečné navrátilce, nedostatek kvalifikovaných pracovníků měl vyřešit mohutný příliv britských imigrantů a v neposlední řadě měl být posílen vliv a práva obyvatel neevropského původu. Afrikánci se cítili ohroženi z jedné strany přílivem Britů, z druhé pak černochoy. A právě Malanova volební kampaň stavěla na řešení „černého“ problému a zcela opomíjela záměr vytvořit republiku, aby tak neodradila i pro anglicky orientované voliče.⁶⁷ Výsledky těchto voleb byly bezesporu zásadní událostí 20. stol. a předznamenalý politický vývoj Jihoafrické unie (později republiky) na dlouhá desetiletí dopředu. Nový ministerský předseda vlády Národní strany, doktor F. D. Malan, po vítězných volbách prohlásil: *„V minulosti jsme se cítili ve své zemi jako cizinci, ale teď je znovu naše. Dejž Bůh, aby vždy jen naše zůstala.“*⁶⁸

Z našeho stručného přehledu historického vývoje území jižní Afriky vyplývá, že režim apartheidu není jevem zcela novým, ale že země k němu směřovala nebo v něm částečně fungovala v různých obdobích svých dějin. Protože se budeme tomuto jevu detailněji věnovat v dalších kapitolách, v závěru této pouze nastíním stěžejní body této problematiky.

Jak jsme již uvedli výše, jednou z hlavních překážek Afrikánců se stali britští přistěhovalci, kteří do země proudili za prací, a jejich počet převyšoval afrikánskou

⁶⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 198.

⁶⁷ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 42.

⁶⁸ Tamtéž, s. 43.

populaci. Přílivu imigrantů měl zabránit zákon o jihoafrickém občanství vydaný v roce 1949, který pro přistěhovalce zaváděl neúměrně vysoké finanční poplatky.⁶⁹ V problému s černými obyvateli se postupovalo ještě důrazněji.

Vláda nejprve téhož roku zavedla zákon o zákazu smíšených manželství, doplněný roku následujícího zákonem o registraci obyvatelstva. Ten rozdělil obyvatelstvo podle rasového klíče do čtyř skupin: na bílé, černé, míšence (barevné) a indické. „Kritéria byla zcela nevědecká, připomínala nacistické způsoby rozdělování na příslušníky „čisté“ neboli „vyvolené rasy“ a ty „ostatní“. V úvahu se měl brát například „negerský vzhled“ a stupeň tmavší barvy pleti. I děti ze stejného smíšeného nebo barevného manželství tak mohly být zařazeny do různých rasových kategorií.“⁷⁰ Jejich autor Hendrik French Verwoerd studoval za války na německých univerzitách a nacistická ideologie mu byla velmi blízká.⁷¹

Příslušnost k té či oné rase rozhodovala o tom, s kým se může člověk stýkat, kde může bydlet, jaké povolání může vykonávat či jakého vzdělání může dosáhnout. Mezi další diskriminační zákony⁷² patřil především zákon o nemorálnosti, zakazující sexuální styk mezi příslušníky rozdílných ras, zákon o stanovení území pro jednotlivé skupiny obyvatelstva, který počítal se vznikem oddělených městských oblastí, do kterých měli být všichni mimo bílé odsunuti. Zákon o bantuských představitelích a zákon o vytvoření bantuské samosprávy byly základem pro budoucí vznik bantustanů (černošských enkláv, tzv. domovin). Velmi volně byl vykládán Zákon na potlačení komunismu chápaného jako každou doktrínu či program směřující k razantním politickým či hospodářským změnám v Unii.

⁶⁹ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 201.

⁷⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 201.

⁷¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 44.

⁷² Kompletní přehled zákonů viz LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 306.

Počátkem 50. let se na politické scéně odehrálo několik zásadních změn. Nejprve roku 1950 umírá Jan Smuts, jehož Sjednocená strana je v následujících volbách roku 1953 poražena Malanovými nacionalisty. Rok nato se politické kariéry zřekl i sám Daniel F. Malan, který záhy rovněž zemřel. Jeho místo zaujal Johannes Gerhardus Strijdom.⁷³

Staronová vláda na základě zprávy vydané tzv. Tomlinsonovou komisí, která tvrdila, že je nutné všem rasovým skupinám poskytnout možnost, aby se vyvíjely podle svých přirozených zvyklostí a zákonů, definitivně nařídila vystěhovat černé, míšence a Indy z přeplněných příměstských lokací a samotná města byla pozměněným zákonem o domorodé půdě prohlášena za výsostně bílé oblasti.⁷⁴ Pro černé Afričany to společně se zákonem o domorodcích znamenalo zákaz pohybu ve městech, bez příslušných dokladů (pasů), po dobu delší než 72 hodin. „*Během dvaasedmdesáti hodin si „domorodec“ buď našel práci a obstaral potřebné doklady, nebo se musel bezodkladně vrátit domů, totiž do rezervace – bantustanu*“.⁷⁵ Bantustany představovaly izolované rezervace často bez zdroje energie a surovin, bez nichž nebylo možné vybudovat průmyslové objekty ani infrastrukturu. Kromě deportace do bantustanů hrozil domorodcům peněžitý trest i odnětí svobody. Ale ani bílé město nepředstavovalo pro černé obyvatelstvo ideální místo k životu. Podobně jako za nacismu, byly pro bílé a černé obyvatele odlišeny lavičky v parcích, sedadla v divadlech, vchody a přepážky na úřadech, dopravní prostředky a všechna zařízení, kde mohlo dojít ke styku mezi těmito skupinami. Tato etapa se někdy označuje jako tzv. malý apartheid.⁷⁶

V neposlední řadě pak vláda odstranila již tak značně omezené volební práva pro veškeré nebělošské obyvatelstvo. O

⁷³ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 205.

⁷⁴ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 219.

⁷⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 205.

⁷⁶ Srov. MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 515.

něco později se ministr spravedlnosti Balthazar J. Vorster o této věci vyjádřil slovy: „ *Zachovali jsme zde (v parlamentě) zastoupení barevných jako historický fakt, který nám byl vnucen. V tomto parlamentě, který má rozhodovat o osudu Jihoafrické republiky a jejich obyvatel, musí mít právo zasedat běloch a pouze běloch.*“⁷⁷Většina uvedených zákonů byla zejména za vlády Hendrika F. Verwoerda pozměňována a upravována tak, aby docházelo k ještě důslednější rasové segregaci a zároveň byla země připravena k rozhodujícímu kroku, vyproštění se z objetí Commonwealthu.

⁷⁷ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky, část 3. s. 9.*

3 SITUACE PO VZNIKU JIHOAFRICKÉ REPUBLIKY

Myšlenka samostatnosti, která byla základním předpokladem pro uskutečnění úplné územní rasové segregace, a nacionalisté ji hodlali realizovat od prvních poválečných voleb, narážela na poměrně silný odpor opozice a podařilo se ji uskutečnit až dlouho poté, co její iniciátoři opustili vládní posty nebo již zemřeli. Důležitou roli tu sehrál i politický vývoj mimo Jihoafrickou unii. V témže roce se totiž vymanil z koloniálních postavení i značný počet jiných afrických a asijských zemí.

3.1 Cesta k samostatnosti

Všechny poválečné vlády od Malanovy až k Verwoerdově systematicky budovaly komplex zákonných opatření omezující hlasy opozice. Od roku 1954 se při oficiálních příležitostech hrála pouze jihoafrická hymna a byla vyvěšována pouze jihoafrická vlajka.⁷⁸ Měl-li být konečně uskutečněn sen o čisté bílé zemi bez černochoů, bylo nutné se nejprve vymanit z Britského společenství, jehož členové razantně odmítali politiku úplné územní rasové segregace, a zároveň získat domácí hlasy britských činitelů, obávajících se sílícího vlivu černé většiny, která čím dál častěji neváhala použít násilí.

Když si premiér Hendrik F. Verwoerd po volbách roku 1958 upevnil svou pozici, rozhodl se dva roky nato uspořádat na téma samostatnosti referendum.⁷⁹ Záměr nacionalistů přísně odmítali poslanci Sjedenčené strany, nyní oslabeni polovinou svých poslanců, kteří se odtrhli a založili novou Progresivní stranu. V referendu na podzim 1960 byla těsná většina voličů

⁷⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 221.

⁷⁹ Tamtéž, s. 224.

pro vyhlášení republiky, včetně britských poslanců, kteří považovali černé nebezpečí za velmi vážné. 15. března 1961 vystoupila Jihoafrická unie z Britského společenství a o dva měsíce později, 31. května byla vyhlášena republika.⁸⁰ Zvolen byl vůbec první prezident Charles Robberts Swart.

3.2 Utužení poměrů v zemi

Nyní měla vláda volné ruce k uskutečnění apartheidu a jejím prvním krokem měla být likvidace zbytku opozice. Vydáním novely zákona o obraně umožnil armádě okamžitě zasahovat při vnitřních nepokojích a prodloužil délku vojenské služby, kterou měl projít každý zdravý bílý muž. Vláda měla okamžitě k dispozici až 250 000 dobře vycvičených a ozbrojených mužů a na vybavení armády se každým rokem vynakládaly obrovské částky. Vojenský rozpočet se zvýšil z 61 027 000 dolarů v letech 1960 - 1961 na 321 160 000 dolarů v letech 1965 - 1966. Výdaje na policii vzrostly za stejnou dobu z 50 680 000 na 72 508 800 dolarů.⁸¹

Policii bylo zvláštními zákony umožněno zadržovat podezřelé před obviněním z trestného činu nejprve po dobu 12 dnů, později po dobu 180 dnů, až byla nakonec tato hranice smazána úplně.⁸² Obzvláště těžkými přečiny byly sabotáže. Doživotní tresty a rozsudky smrti byly v těchto případech častým jevem. V roce 1964 byli zatčeni a odsouzeni na doživotí budoucí prezident všerasové Jihoafrické republiky Nelson Mandela, členové Afrického národního kongresu a její radikální odnože zvané Kopí národa v tzv. Rivonském procesu.⁸³ Název je

⁸⁰ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 225.

⁸¹ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. s. 14

⁸² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 233.

⁸³ V literatuře se setkáváme i s názvem Rivonijský proces, jedná se o tutéž událost.

odvozen od Rivonie, předměstí Johannesburgu, kde měli odsouzení na malé farmě připravovat spiknutí proti vládě a kde také byli zadrženi.⁸⁴ *Kopí národa* založil r. 1961 Nelson Mandela - prováděla sabotážní akce jako výraz nesouhlasu s pokračující diskriminační politikou. „*Symbol kopí jsem vybral proto, že právě touto primitivní zbraní se Afričané po staletí bránili bělošským vpádům.*“⁸⁵

Parlamentní volby v roce 1966 vyhrála dvoutřetinovou většinou Národní strana, zcela propadla nedávno založená Progresivní strana.⁸⁶ Krátce po volbách, byl na ministerského předsedu Verwoerda spáchán atentát. Byl to již druhý. První byl spáchán už v roce 1960, kdy premiéra postřelil farmář David Pratt. Tehdy hrozilo, že premiér ohluchne. Nakonec se uzdravil a za dva měsíce byl znovu politicky činný. David Pratt se nakonec oběsil v nemocnici. Tentokrát Verwoerd nepřežil útok nožem duševně chorého Dimitrije Tsafendase a jeho místo zaujal stejně zapálený zastánce apartheidu Balthazar J. Vorster.⁸⁷

Ten, téhož roku zřídil Kontrolní úřad pro publikace, dohlížejší na obsah dovezených filmů, rozhlasových her a literatury. „*Vyloučeny z dovozu byly hlavně všechny knihy a programy, které ukazovaly běžné soužití různých ras a etnik.*“⁸⁸ Hodlal dotáhnout do konce i problematiku černošské populace ve městech, která byla považována za dočasné obyvatele, nejprve dvojicí zákonů o občanství v bantuských domovinách a ústavě bantuských domovin. Podle etnické příslušnosti byli občané neevropského původu vypovězeni do jedné z 10 domovin,

⁸⁴ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 268.

⁸⁵ Tamtéž, s. 263.

⁸⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 234.

⁸⁷ Autor neuveden, 2011. Hendrik Verwoerd [online]. Wikipedia.org [citováno 3. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Verwoerd.

⁸⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 234.

vytvořených z 81 rezervací⁸⁹, kde měli vládnout náčelníci jednotlivých kmenů a zbavit tak těchto povinností úřady v bílých oblastech.

Vytváření domovin vyžadovalo nemalé státní subvence, které brzy došly a přidaly se i další problémy. Někteří z náčelníků zatoužili osamostatnit se a anektovat část bílých území, ačkoli byli ekonomicky závislí na jihoafrické vládě. Vláda poskytnutím úplné nezávislosti bantustanu Transkei, vyvolala spory mezi náčelníky osobující si právo na rozhodující funkce i mezi umírněnými a radikálními nacionalisty, kteří v těchto ústupcích viděli hrozbu pádu apartheidu. Transkei převzal většinu zákonů a respektoval mezinárodní smlouvy platné v bílé části Afriky. Nezávislost domoviny však žádný stát na světě neuznal. Podmínky v rezervacích byly zoufalé a vláda do nich hodlala soustředit další miliony černochoů, i když podle propočtů nebylo možné zajistit práci ani polovině z nich. Zoufalá situace panovala i ve školství. *„V černošských sídlišťích byl nedostatek škol, učeben a učitelů, žáků ve třídách naopak přibývalo, bývalo jich tam čtyřicet, někde až jedno sto. Mnozí učitelé nebyli aprobovaní, úroveň výuky proto byla velmi nízká.“*⁹⁰ Nespokojenost mezi rodiči a studenty vzrůstala. Uvědomovali si, že vláda upírající jim možnost kvalitního vzdělání z nich vytváří novodobé otroky. *„Napětí vyvrcholilo, když ministr bantuského školství nařídil, aby polovina učebních předmětů byla vyučována nikoliv jako dosud v angličtině, nýbrž v afrikánštině, která byla pro černošské děti i učitele jazykem jejich utlačovatelů.“*⁹¹ Ráno 16. června 1976 vyšlo na 20 000 studentů do ulic sídliště Soweto kde se střetli

⁸⁹ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 732.

⁹⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 239.

⁹¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 58.

s policejními kordony. Brutální zásah si vyžádal 176 mrtvých.⁹² Protesty se nadále stupňovaly, studenti bojkotovali školní docházku a vyháněli učitele, školy se uzavíraly. Mezi rodiče, kteří se aktivně podíleli na protestech, patřila i Mandelova žena Winnie, která si za tuto činnost odseděla pět měsíců vězení. Tyto zákony započaly éru tzv. velkého apartheidu.⁹³

V téže době se od Národní strany odtrhli i krajní zastánci afrikánského nacionalismu a v roce 1973 založili organizaci inspirovanou německým nacismem Afrikánský národní odpor (AWB). Jeho zakladateli bylo sedm mužů; Terre'Blanche, Jan Groenewald, J.J.a D.J. Jordanaaovi, Piet Preller, Renier Oosthuizen a Kobus Strydom, užívající jako označení své strany tzv. vlajku tří sedmiček, nápadně připomínající nacistickou svastiku.⁹⁴

⁹²Autor neuveden, 2011. Soweto uprising [online]. Wikipedia.org [citováno 25. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Soweto_uprising,

⁹³ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 188.

⁹⁴ KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 14.

4 MEZINÁRODNÍ POSTOJ K APARTHEIDU V JIHOAFRICKÉ REPUBLICCE

Dlouhodobé nerovné poměry mezi bílými a barevnými, panující na jihu Afriky, prohlašované koloniálními vládami za zcela legální, měly pochopitelně odezvu i ve světě, a to již v předešlých staletích. My, se v této kapitole zaměříme především na situaci po 2. světové válce, popíšeme kroky nově vzniklé Organizace spojených národů i přístup Sovětského svazu a jeho satelitů, a nevynecháme ani oblasti mimo politické.

4.1 První protesty

První protesty proti nelidskému zacházení s černošským etnikem se objevovaly již v dobách otrokářství, přesto se s tímto jevem, i když v jiných podobách setkáváme i v dnešním, civilizovaném světě. Další obrovská vlna odporu se zvedla, když byly odhaleny podmínky v koncentračních táborech pro černé ženy a děti. *„Do čela odpůrců se postavila neohrožená bojovnice Emile Hobhousová, organizující duchovní i materiální pomoc pro postižené. Po příjezdu do Kapského města během války však byla zatčena a deportována zpět, aniž jí bylo umožněno nějaký koncentrační tábor navštívit.“*⁹⁵ Na nejvyšší vládní úrovni se řešil také zákon o registraci indického obyvatelstva, vydaný roku 1906, nařizující nošení identifikačních dokumentů a snímání otisků prstů na policejních stanicích. Novelizovaná podoba o něco později nařizovala indickým dělníkům platit roční daň 3 libry, což je mělo přinutit k návratu do vlasti. Sám Mahátma Gándhí se angažoval v mohutných akcích nenásilného odporu. Boykot tohoto zákona trval po dva roky a mnoho Indů včetně samotného Gándhího se ocitlo za mřížemi. Gándhí usiloval o společenskou

⁹⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 157.

rovnost v Jižní Africe až do vypuknutí 1. světové války, ale ani jemu se tento nerovný boj vyhrát nepodařilo.⁹⁶

4.2 Snaha OSN o ukončení apartheidu

V roce 1945 byla v San Franciscu na základě přijetí Charty OSN⁹⁷ založena Organizace spojených národů (OSN). Zaujala místo zrušené Společnosti národů a garantovala kolektivní bezpečnost a mírové řešení konfliktů. OSN se od svého počátku (na popud Indie), zabývala diskriminační politikou Jihoafrické unie (republiky), jak to dokazuje i prohlášení Valného shromáždění z 19. listopadu 1946: „Je nejvlastnějším zájmem lidstva bezodkladně skoncovat s náboženskou a takzvanou rasovou diskriminací a pronásledováním.“⁹⁸ Současně „vyzvalo vlády a odpovědná místa, aby v souladu s ustanoveními a duchem Charty Spojených národů podnikly rychlé a rozhodné kroky k jejich odstranění.“⁹⁹ V prosinci 1952 ustavilo Valné shromáždění komisi pro studium situace v Unii a vyzvalo její představitele, aby s ní plně spolupracovali. V následujících letech vydalo Valné shromáždění několik rezolucí apelujících na vládu Unie, aby svou diskriminační politiku přehodnotila. Neúspěšně.

V roce 1960 se problémem začala zabývat i Rada bezpečnosti, aby projednala „situaci, jež vyplývá z masakru neozbrojených lidí demonstrujících pokojně proti rasové

⁹⁶ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 33.

⁹⁷ Autor neuveden. 2005. Lidská práva [online]. OSN.cz [citováno 18. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.osn.cz/lidska-prava/>

⁹⁸ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. s. 8.

⁹⁹ Tamtéž, s. 8.

*diskriminaci a segregaci*¹⁰⁰ v Sharpeville v Traansvaalu. Vedle Afrického národního kongresu založil Robert Sobukwe organizaci Panafrický kongres (1959)¹⁰¹, tyto dvě organizace pořádaly řadu pokojných protestních akcí, při kterých bojkotovali vládní diskriminační nařízení. Na 31. března 1960 byla svolána masová akce. Pálily se nenáviděné pasy, delikventi měli být hromadně zatýkáni a ochromit tak chod průmyslu. Cílem bylo donutit vládu k ústupkům. Když demonstranti obklíčili policejní stanici, bezpečnostní složky zasáhly nepřiměřeným způsobem. Na místě zůstalo 69 mrtvých.¹⁰² Do země byl tedy v lednu 1961 vyslán generální tajemník Dag Hammarskjöld. „*Informoval poté Radu bezpečnosti, že z rozhovorů, jež měl s jihoafrickým ministerským předsedou, nevyplýnulo žádné vzájemné přijatelné řešení.*“¹⁰³

Protože vláda Jihoafrické republiky od počátku nerespektovala rezoluce orgánů OSN a považovala apartheid za „problém“ patřící pouze do její vnitřní kompetence, přijalo Valné shromáždění na svém 17. zasedání (listopad 1962) rezoluci, ve které žádalo členské státy, aby přijaly následující opatření proti neutuchající politice apartheidu:

1. Přerušily diplomatické styky s jihoafrickou vládou nebo se zdržely od jejich navázání.
2. Uzavřely své přístavy všem lodím plujícím pod jihoafrickou vlajkou.
3. Přijaly zákonná opatření zakazující vlastním lodím plout do jihoafrických přístavů.

¹⁰⁰ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 4.

¹⁰¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 53.

¹⁰² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 212.

¹⁰³ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 5.

4. Bojkotovaly veškeré jihoafrické zboží a upustily od vývozu zboží, zvláště všech druhů zbraní a střeliva do Jižní Afriky.
5. Odmítaly přistání a průlety všem letadlům, která patří jihoafrické vládě a společnostem registrovaným podle jihoafrických zákonů.¹⁰⁴

Pod hlavičkou OSN vznikl v roce 1963 *Zvláštní výbor pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky* (dále jen *Zvláštní výbor*), jako orgán věnující soustavnou pozornost vývoji rasové politiky v zemi, který měl Radě bezpečnosti a Valnému shromáždění předkládat zprávy o vývoji v zemi.¹⁰⁵ Na základě jedné z nich vyzvala Rada bezpečnosti africkou vládu k zastavení poprav osob odsouzených za jednání, vystupující proti apartheidu a k zastavení tzv. rivonského procesu a udělení amnestie všem vězněným.

Že si svět hluboce uvědomoval nebezpečí rasismu pro mezinárodní bezpečnost a mír, svědčí i jedno z prohlášení generálního tajemníka OSN U Thanta: „ *Je jasné, že rasový boj, jestliže jej nedokážeme zabrzdit a nakonec odstranit, přeroste v ničivé monstrum, vedle něhož náboženské či ideologické konflikty minulosti a přítomnosti se budou zdát malými rodinnými rozepřemi. Tento boj vymaže všechno, co humanita dokázala až do dnešních dnů realizovat, a sníží člověka na ještě nižší úroveň než úroveň zvířete, na úroveň nesnášenlivosti a nenávisti.*“¹⁰⁶

¹⁰⁴ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 5.

¹⁰⁵ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 1. s. 7.

¹⁰⁶ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 13.

Ani všechna následná doporučení OSN neměla na změnu poměrů v Africe pražádný účinek. Zvláštní výbor tedy dospěl k přesvědčení, že jediným účinným mírovým prostředkem k řešení situace jsou hospodářské sankce, které by vzhledem k zhoršující se situaci v zemi, měly být neprodleně zavedeny a to zejména velkými obchodními partnery, mezi něž patřily Spojené státy Americké, Německá spolková republika, Japonsko, Velká Británie a další. Valné shromáždění na svém dvacátém zasedání v listopadu 1965 jednomyslně (v poměru 80 : 2, 16 se zdrželo hlasování) přijalo rezoluci vyzývající obchodní partnery Jihoafrické republiky k zastavení veškeré hospodářské spolupráce a zároveň podpořilo ty, kteří proti segregáční politice aktivně bojují přímo v Jižní Africe.¹⁰⁷ Na jejich podporu byl zřízen dobrovolný Fond Spojených národů. *„Cílem tohoto fondu bylo poskytovat právní pomoc osobám stíhaným podle diskriminačních a represivních jihoafrických zákonů, poskytovat podporu rodinám osob, které pronásleduje jihoafrická vláda za jejich činnost proti politice apartheidu, přispívat na vzdělávání vězňů, jejich dětí a rodinných příslušníků, pomáhat uprchlíkům z Jižní Afriky.“*¹⁰⁸ Např. po uvěznění Nelsona Mandely *„bylo na jeho manželku Winnie uvaleno domácí vězení, bylo jí zakázáno účastnit se shromáždění a vycházet od soumraku do svítání z domu. Směl ji navštěvovat jen lékař a její dvě dcery. Za to, že porušila tyto podmínky a dovolila návštěvu sestře a jejím dětem, byla i ona vězněna. Později byla vypovězena do Oranžska, přes čtyři sta kilometrů od svého domova.“*¹⁰⁹

Tentýž orgán vydal současně i doporučení udělit embargo na dovoz zbraní a veškerého vojenského materiálu, jakožto i

¹⁰⁷ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 5.

¹⁰⁸ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. str. 7.

¹⁰⁹ ZIMÁK, Alexandr. Jihoafrická republika. Praha: Libri, 2003, s. 56.

vojenských vozidel a materiálu na výrobu a údržbu zbraní a střeliva. Doporučila rovněž nerozlišovat zbraně určené pro vnitřní a vnější bezpečnost státu, protože veškeré by nakonec byly použity proti odpůrcům apartheidu. Zároveň varovala státy před případnou pomocí Jihoafrické republiky při výrobě letadel a válečných lodí a účasti na společných vojenských cvičeních, které by oslabilly opatření, přijatá za účelem donucení vlády k plnění rezolucí Rady bezpečnosti a Valného shromáždění. Rovněž i tato doporučení byla v roce 1963 přijata.

Zvláštní výbor navrhl Radě bezpečnosti a Valnému shromáždění širokou škálu dalších doporučení. Není však v našich silách vyjmenovat zde všechny, uvedeme proto jen některé.¹¹⁰ Výbor doporučuje např., aby Valné shromáždění:

1. vyzvalo členské státy, aby napomáhaly co nejrozsáhlejšímu šíření informací o nebezpečí politiky apartheidu a o nutnosti podpořit činnost OSN v této oblasti;
2. vyzvalo odborné organizace, aby ve spolupráci s generálním tajemníkem a Zvláštním výborem koordinovaly svá opatření na podporu šíření těchto informací;
3. vyzvalo generálního tajemníka, aby svým jménem přiměl mezinárodní organizace k šíření těchto informací;
4. věnovalo činnosti Zvláštního výboru potřebnou finanční a jinou pomoc.¹¹¹

I když byly aktivity OSN, zaměřené na ukončení apartheidu široké, žádné z opatření nemělo vážný dopad na jeho zmírnění či úplné zastavení. Jako nejzávažnější důvod neúspěchu popsal

¹¹⁰ Srov. *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. s. 28.

¹¹¹ Srov. *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 2. s. 52.

Zvláštní výbor bojkotování rezolucí samotnými členy OSN, mezi nimi i stálými členy Rady bezpečnosti. Jednalo se o největší obchodní partnery Jihoafrické republiky, v čele s Německou spolkovou republikou, Japonskem a Itálií. „Tím, že udržovaly a často i posilovaly své politické, hospodářské a vojenské styky s jihoafrickou vládou, povzbuzovaly ji v její politice a utvrzovaly ji v přesvědčení, že nedojde k žádné účinné akci.“¹¹² Taktéž byla obcházena rezoluce ze 17. zasedání Valného shromáždění (viz výše) a porušováno embargo na dovoz zbraní. Např. Francie, stálý člen Rady bezpečnosti, nepřetržitě dodával Jihoafrické republice vojenský materiál. Zvláštní výbor konstatuje: „Francie se dokonce snaží těžit ze situace, kdy tradiční dodavatelé zbraní oznámili, že budou dodržovat embargo.“¹¹³ Vedle Francie, zejména Itálie, Velká Británie a USA nejvíce podporovaly jihoafrický režim k vybudování vojenského letectva, dodávaly vojenská vozidla, zbraně, motory a telekomunikační zařízení. Tytéž země zde zanechávaly nezměrné investice, které v konečném důsledku pomáhaly režimu odolávat mezinárodním hospodářským sankcím.

Tento nepříznivý stav se částečně podařilo změnit až po konfliktu v sousední Angole, kde na pomoc tamním vzbouřencům přispěchaly na pomoc zahraniční jednotky. „Jižní Afrika se cítila tamním vývojem ohrožena, a proto v roce 1975 se svými vojsky zasáhla. Její operace byly dost úspěšné, vzbudily však pobouření nejen v celé Africe, ale i ve světě.“¹¹⁴ Rada bezpečnosti se touto situací zabývala a přistoupila v souladu s kapitolou VII Charty OSN k zavedení účinnějšího embarga na dovoz zbraní.

¹¹² *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. s. 23.

¹¹³ *Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafrické republiky*, část 3. s. 24.

¹¹⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 232.

Z výše uvedeného textu jednoznačně vyplývá, že OSN od svého vzniku intenzivně usilovala o svržení apartheidu a toužila vytvořit všem Jihoafričanům stejné možnosti, nezávisle na jejich rase. Současně se snažila po světě šířit informace o nebezpečí afrického apartheidu a pomáhat lidem pronásledovaným jihoafrickou vládou.

4.3 Mocenské zájmy SSSR

Svět, se po téměř celou druhou polovinu 20. stol, nacházel ve stavu, pro který americký politik Bernard Baruch¹¹⁵ použil termín *studená válka*.¹¹⁶ Protože, jsme v předchozí podkapitole nahlíželi na problematiku apartheidu spíše prizmatem západu, respektive států NATO, věnujeme následující prostor komunistickému bloku v čele se Sovětským svazem a jeho satelity. Jihoafrická komunistická strana vznikla ještě za Jihoafrické unie v roce 1921¹¹⁷ a její členové působili zejména v organizacích jako Africký národní kongres, Kopí národa a jejich odnožích. Sovětský svaz sice radikálně odsuzoval rasovou politiku v Jihoafrické republice, je nutné se ovšem zamyslet, nakolik skutečně požadoval rovnost mezi rasami, když s výjimkou krátkého období po XX. sjezdu KSSS¹¹⁸ zde panoval téměř stejně tuhý režim a nakolik šlo o krok směřující proti potlačení západního imperialismu. Jihoafrická vláda byla totiž i přes kritiku OSN stále dobrým spojencem a obchodním partnerem západu.

Sovětský svaz podporoval africké rebely nejen vojenskou technikou, zbraněmi a dalším potřebným materiálem pro sabotážní akce, ale školil také důstojníky přímo v Moskvě. Na

¹¹⁵ Srov. NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. Praha: Triton, 2003, s. 13.

¹¹⁶ Srov. KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. Praha: Victoria publishing, 1997, s. 62.

¹¹⁷ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 37.

¹¹⁸ Komunistická strana sovětského svazu

africkém kontinentě rozšiřoval síť ilegálních buněk, zřizoval tábory dobrovolníků, podstupující vojenský výcvik. „Mezi vojenskými instruktory byli i důstojníci ze Sovětského svazu a Německé demokratické republiky.“¹¹⁹ Dokonce sám ministerský předseda Leonid Brežněv žádal v dopise adresovaném premiéru Verwoerdovi o udělení nižšího trestu pro Nelsona Mandelu a jeho spolupracovníky v souvislosti s Rivonským procesem.

Vedle Sovětského svazu se proti rasové politice angažovala již zmíněná Německá demokratická republika, Čínská lidová republika, Etiopie, kde například Nelson Mandela před svým uvězněním prodělal vojenský výcvik¹²⁰ i tehdejší Československo. „Komunistická ČSSR podporovala osvobozenecký boj Afrického národního kongresu, který měl mezi svými členy i vůdci mnoho komunistů. Stala se jedním z hlavních dodavatelů zbraní a vozidel pro bojovníky Kopí národa a zajišťovala také spolu s ostatními, tak zvanými socialistickými státy, jejich výcvik. Například první ministr obrany Mandelovy vlády Joe Modise prodělal vojenský výcvik v Československu a Sovětském svazu.“¹²¹

4.4 Postoje mimopolitických organizací

Země byla pod stále větší tlakem nejen ze strany politických organizací, ale dostávala se kvůli svému postoji do izolace i v jiných odvětvích. Například světové sportovní organizace bojkotovaly jihoafrické sportovní kluby, za uplatňování rasismu ve sportu. „Premiér Vorster zakázal v roce

¹¹⁹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 61.

¹²⁰ Srov. MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 292.

¹²¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 101.

1968 jihoafrickému kriketovému družstvu start v Anglii, protože jeho členem byl jeden jediný „barevný“ sportovec.“¹²²

Jihoafrická republika byla postupně vylučována z mezinárodních organizací včetně Mezinárodního olympijského hnutí. Hněv celého světa rozpoutal i proces se skupinou vlastizrádců kolem Nelsona Mandely. Proti procesu protestovalo mezinárodní odborové hnutí. Svazy pracovníků v docích po celém světě hrozily, že nebudou odbavovat jihoafrické zboží. Protestovali i američtí kongresmani. Poslanci britského parlamentu pořádali v Londýně protestní pochody. Velvyslanec Spojených států při Organizaci spojených národů Adlai Stevenson napsal dopis, v němž prohlašoval, že jeho vláda udělá vše proto, aby zabránila trestu smrti.¹²³

¹²² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 243.

¹²³ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 357.

5 VNITROPOLITICKÁ SITUACE

Koncem sedmdesátých let se situace v Jihoafrické republice vyhrotila natolik, že i státy, které doposud porušovaly rezoluce OSN a hospodářsky a vojensky podporovaly vládu Jihoafrické republiky v uskutečňování rasové politiky, volily zdrženlivý přístup. Americké a evropské banky například odmítaly nadále poskytovat úvěry, protože se obávaly nejisté situace v zemi. Stoupaly také ceny a inflace a naopak klesaly mzdy.¹²⁴

5.1 Odpor černošského obyvatelstva

Černošský odpor, reprezentovaný organizacemi jako Africký národní kongres, Panafrický národní kongres, Kopí národa a dalšími, dávali o sobě vědět již po nástupu Daniela F. Malana k moci. Tehdy ještě formou poklidných demonstrací, stávek nebo projevů neposlušnosti, např. odmítání nošení pasů. Byla také vyhlášena tzv. Charta svobody, požadující rovná práva pro všechny, bez rozdílu etnické příslušnosti.¹²⁵ Tyto akce však jen vystupňovaly vládní protiofenzívu a oběti se rozhodly oplácet stejnou mincí. I to byl jeden z důvodů, proč Robert Sobukwe založil Panafrický kongres.

Všechny tyto organizace byly záhy zakázány, jejich činnost v ilegalitě se však ještě stupňovala. Nelson Mandela o této době říká: *„Naším záměrem bylo provádět útoky proti vybraným vojenským objektům, elektrárnám, telefonním a dopravním linkám. Jednalo se o cíle, jejichž poškození či zničení nejen že omezí efektivitu armády, ale také zastraší stoupence Národní strany, odradí zahraniční investory a oslabí domácí*

¹²⁴ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 64.

¹²⁵ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 210.

ekonomiku. To, jak jsme doufali, pak přivede vládu k jednacímu stolu. Důrazně jsme všechny členy varovali, že nestrpíme žádné ztráty na životech. Nepřinesou-li sabotáže kýžené výsledky, byli jsme připraveni přejít do další fáze, kterou představovala partyzánská válka a terorismus."¹²⁶ Sabotážní akce, prováděné zejména členy Kopí národa, kteří nectili zásadu nezabíjet civilisty, svým rozsahem silně narušovaly pocit bezpečí v zemi a způsobovaly finanční škody v řádech stamilionů. Jednotky neváhaly útočit na chemické a ropné závody, vojenské základny ani atomové elektrárny. Bomby umístěné v autech, obchodních střediscích, stadionech a jiných exponovaných místech, připravily o život řadu nevinných lidí, často i černé pleti.

Mezi vládními agenty a černošskými komandy vypukly násilné boje, a protože rebelové měli své pobočky i v Evropě, docházelo ke krvavým akcím také ve Velké Británii, Francii a Belgii. To nemohly tamější vlády nechat bez povšimnutí. Jihoafrická republika byla současně obklopena zeměmi s komunistickým režimem, a dostávala se tak, do čím dál větší izolace.

5.2 Represivní opatření proti odpůrcům režimu

S odpůrci režimu se vláda vypořádávala obzvláště krutým způsobem. Jak jsme již naznačili v předchozích kapitolách, bylo běžnou praxí ponechávat zadržené ve vazbě i několik měsíců (včetně žen) a udělovat mnohaleté tresty či rozsudky smrti. Pro lepší představu uvádíme několik dat. Od března 1963 do srpna 1964 došlo k 111 politickým procesům, při nichž bylo obžalováno 1 315 osob. Byly vyneseny následující tresty.

- 44 trestů smrti

¹²⁶ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 272.

- 12 trestů doživotního vězení
- 994 odsouzených dostalo celkem 5 713 let vězení
- 1 odsouzen k šesti ranám bičem
- 340 bylo osvobozeno¹²⁷

Vládní předpisy přísně zakazovaly médiím zkoumat či dokonce informovat o poměrech ve věznicích, a tak se o dění v nich dozvídáme pouze od svědků, kterým se podařilo podat písemnou zprávu. S politickými vězni se zacházelo způsoby příznačnými pro totalitní režimy. Výslechy probíhaly mnoho hodin, přiznání byla vynucována mučením, vězněným byl odpírán spánek apod. Typickým příkladem je osud Steva Bika, zakladatele Jihoafrické studentské organizace. *„Po zatčení byl nepřetržitě 48 hodin vyslýchán deseti důstojníky bezpečnosti. Přitom mu tak těžce poranili mozek úderem do hlavy, že ležel nahý ve své cele tři dny v bezvědomí.“*¹²⁸ Bika později ve vazbě zemřel. *„Policie se neštítla také zatknout přes tisíc ze dvaceti tisíc účastníků jeho pohřbu.“*¹²⁹ Jiný zatčený vypověděl: *„Na prst vedle malíčku na obou rukou mi připevnili drát. Začali mi dávat elektrické šoky. Když jsem křičel, aniž bych podával nějaké informace, přendali mi drát na ukazováčky. Znovu mi začali dávat šoky. Ani pak jsem nemohl podat žádnou informaci, nic jsem nevěděl.“*¹³⁰

Rasová segregace pronikla i do takových míst jako jsou vazby a věznice. Absurditu vnitřních nařízení přibližuje Nelson Mandela: *„Podle přísných pravidel apartheidu byli zadrženi ve vězení rozděleni podle barvy kůže. Už dříve si nás samozřejmě oddělili od bělochů, avšak izolace od našich*

¹²⁷ NEDBALIO, Petr. *Apartheid a represivní opatření v Jihoafrické republice: Činnost komise pro lidská práva* OSN. Praha: Informační ústředí OSN v Praze, 1967, s. 3.

¹²⁸ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 59.

¹²⁹ Tamtéž, s. 59.

¹³⁰ NEDBALIO, Petr. *Apartheid a represivní opatření v Jihoafrické republice: Činnost komise pro lidská práva* OSN. Praha: Informační ústředí OSN v Praze, 1967, s. 5.

*indických a barevných soudruhů v rámci téhož zařízení nám připadal šílená.*¹³¹

5.3 Nástup Pietera Willema Bothy

Ani tyto problémy, pobuřující celý svět, nesesadily z premiérského křesla již dvanáctým rokem vládnoucího Balthasara J. Vorstera. Svůj post musel opustit až poté, co se objevily první informace o nakládání s penězi zvláštního fondu pro tajné služby. Fond sloužil např. k financování demonstrací proti sankcím, výcviku a výzbroje zvláštních jednotek zasahujících proti odpůrcům režimu či propagandistického periodika Citizen řízeného nacionalisty, o čemž veřejnost neměla tušení. Vorster sice rezignoval, ale ještě než celá aféra propukla na plno, stal se pátým jihoafrickým prezidentem. Ve funkci vydržel pouhých osm měsíců od října 1978 do června 1979. Po abdikaci byl prezidentem zvolen Marais Viljoen.¹³²

Funkci ministerského předsedy převzal Pieter Willem Botha, a nutno říct, že byl v nelehké situaci. Na zemi plně dopadaly sankce uvalené OSN, svět byl pobouřen násilnostmi páchanými na černošské populaci a věrní voliči Národní strany ztráceli po skandálu s financemi v politiku důvěru. Premiér P. W. Botha se proto pustil do realizace reform. Tehdy, se pomalu začala hroutit slova Verwoerdova, který kdysi odhodlaně prohlásil že: „...*Jihoafrická republika bude raději chudá, jen když zůstane bělošská.*“¹³³ Současná situace byla trvale neudržitelná a v zemi nastaly největší změny od památných poválečných voleb.

Černošské populaci bylo povoleno vlastnit soukromý majetek, zakládat odbory a organizovat stávky. Byla zrušena

¹³¹ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 237.

¹³² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 245.

¹³³ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 64.

povinnost nosit pasy, zpřístupněna lukrativnější povolání a zvýšena úroveň školství. Zaměstnaní se mohli nastěhovat do sídlišť u bělošských měst. Padl i zákon o nemorálnosti a zákon o zákazu smíšených manželství. P. W. Botha si svými kroky vysloužil jistou důvěru, a to nejen doma. OSN odvolala nebo zmírnila některé sankce. Apartheid, jako takový, však panoval dál. Vláda si přece jen hodlala ponechat nadvládu nad černými i nadále a pozměnila proto ústavu. Zrušila senát a zavedla tří komorový parlament a prezidentskou radu. Jednotlivé komory měli obsadit běloši, Indové a míšenci, přičemž každá si měla řešit záležitosti své rasy. Výkonnou moc pak vykonávala ona rada. Nejpočetnější populaci černochoů žádná politická práva přiznána nebyla. Rada argumentovala tím, že si své otázky mohou řešit v rámci svých území. Nezávislost byla proto vedle Transkeie přiznána i domovině Bophuthatswana, Venda a Ciskei.¹³⁴ Ekonomická vazba však byla trvalá. Následně, byl ústavním zákonem zaveden tzv. prezidentský systém, který sloučil post premiéra a prezidenta.

Téměř současně, jako výraz nesouhlasu s Bothovými ústupky, opustil Andries Treurnicht Národní stranu a v roce 1982 založil se svými přívrženci krajní segregační politiky Konzervativní stranu, zároveň se černošské organizace zformovaly do Sjednocené demokratické fronty, mající pevnou vazbu na Africký národní kongres.¹³⁵ Vedle Konzervativní strany, vzniká v této době značné množství extrémistických protičernošsky a antisemitsky orientovaných skupin, formujících se především z řad mládeže. Např. Afrikánské hnutí odporu (Strana búrského státu), které bude silně ovlivňovat situaci v zemi v 90. letech, dále Sjednocení oranžských dělníků, Hnutí za naši budoucnost, Cesta afrikánského lidu, Bělošské osvobozené hnutí. Ani Bothovy okamžité reformy

¹³⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 248.

¹³⁵ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriká republika*. Praha: Libri, 2003, s. 66.

však nemohly napravit to, co bylo po dlouhá léta záměrně přehlíženo.

5.4 Vyhrocení poměrů v zemi

V polovině 80. let vypukly nepokoje kvůli zavedení segregovaného tří komorového parlamentu, rodiče a studenti protestovali kvůli zanedbanému školství, černošské odbory organizovaly mohutné stávky za vyšší mzdy. Znovu dávaly o sobě vědět i komanda Afrického národního kongresu a Panafrického národního kongresu. Rozpoutaly se konflikty mezi zastánci a odpůrci apartheidu. Množily se útoky na státní úřady, policejní stanice i samotné úředníky. V ulicích se odehrávaly scény podobné těm v Sharpeville nebo Sowetu, zůstávalo mnoho mrtvých. *„Nechvalně proslulým se stal tzv. necklacing (dát někomu na krk náhrdelník): pneumatika, naplněná benzinem, se navlékla nešťastníkům přes hlavu, a tak byli upáleni zaživa.“*¹³⁶

Klidnější charakter měly snad jen protesty Sjednocené demokratické fronty, do jejichž řad se hrnuly statisíce jedinců všech ras, celé odborové a studentské organizace i církevní spolky a sdružení.

P. W. Bothovou reakcí na zoufalý stav v zemi bylo vyhlášení výjimečného stavu, v některých oblastech od 20. července 1985, na celém území o necelý rok později.¹³⁷ Byla zavedena cenzura médií, znemožňující informovat o krvavých střetech mezi armádou a povstalci. Většině černošských organizací byla zapovězena činnost, včetně Sjednocené demokratické fronty, jejichž členům se před zatčením podařilo alespoň částečně zavést na černošských sídlištích pořádek.

¹³⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 255.

¹³⁷ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriká republika*. Praha: Libri, 2003, s. 68.

Výrazně zlepšit situaci se však P. W. Bothovi nepodařilo a země vlivem poklesu hodnoty měny čelila stále větším ekonomickým problémům a nacionalisté tak nadále ztráceli podporu veřejnosti. „V předčasných parlamentních volbách 1989 Národní stana ztratila tři desítky mandátů hlavně ve prospěch konzervativců, kteří jich tak získali téměř o dvacet víc než v předchozích volbách.“¹³⁸ Třiasedmdesátiletý P. W. Botha poté odstoupil ze všech funkcí ze zdravotních důvodů a do politiky se již nevrátil.

¹³⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 261.

6 ZRUŠENÍ APARTHEIDU A JEHO DŮSLEDKY

Na přelomu 70. a 80. let začínalo být pomalu jisté, že apartheid v podobě jaké fungoval doposud, není možné, zejména vlivem sankcí, praktikovat i nadále. Se stoupající nadějí černošské populace na získání alespoň základních práv se zvedla i vlna nesouhlasu s oslabováním bělošské nadvlády reprezentovaná zejména pravicovými extrémisty z Afrikánského hnutí odporu. Nicméně apartheid, tak jak jsme o něm referovali výše, byl definitivně zrušen, přinesl však s sebou celou řadu problémů.

6.1 Nástup Frederika Willema de Klerka

Úlohu předsedy Národní strany a prezidenta převzal dosavadní ministr vnitra Frederik Willem de Klerk a navázal na reformy započaté jeho předchůdcem, čímž fakticky zahájil systematické rušení apartheidu a položil základ pro budoucí demokratickou Jižní Afriku. Nejprve odvolal *zákon o segregaci obyvatelstva na mořských plážích*, relevantnějším krokem bylo zrušení zákazu Afrického národního kongresu, Panafrického kongresu, Jihoafrické komunistické strany a jedenatřiceti dalších proti apartheidních hnutí, s kterými se již za vlády Bothovy tajně jednalo v zahraničí. „Otázkou již nebylo, zda apartheid bude likvidován, nýbrž kdy k tomu dojde.“¹³⁹

¹³⁹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 70.

6.2 Zrušení apartheidu a postoj opozice

F. W. de Klerk také k nelibosti opozice hodlal propustit politické vězně. V říjnu 1989 byli z ostrova Robben propuštěni Walter Sisulu a sedm dalších významných postav Afrického národního kongresu. 11. února následujícího roku opustil Pollsmoorské vězení i Nelson Mandela.¹⁴⁰ Ten byl zvolen předsedou Afrického národního kongresu a mezi jednotlivými stranami začala předlouhá jednání o budoucnosti země. Mandela sám k tomu řekl; *„Oproti očekávání se rozhovory odvíjely s patřičnou vážností a v dobré náladě. Tradiční protivníci, kteří spolu tři sta let bojovali, se sešli a podali si ruce.“*¹⁴¹

V zemi, ale ani tehdy klid nepanoval, ne všichni souhlasili s F. W. de Klerkovými změnami, bílí farmáři se obávali komunistického převratu a zejména radikální mládež odmítala složit zbraně. Četnými teroristickými akcemi dávalo o sobě vědět i Afrikánské hnutí odporu.

F. W. De Klerk nechal v referendu roku 1992 hlasovat, a ukázalo se, že s jeho kroky souhlasí plných 68% voličů, 32% se vysloвило proti.¹⁴² Svou roli tu sehrály i výhrůžky zahraničních vlád o obnovení sankcí. Poté se naplno rozjela jednání všech politických stran o svobodných volbách a prozatímní ústavě, známá jako CODESA 1 a 2.¹⁴³ Bezprostředně poté byl Janusem J. Waluzem, polským emigrantem zavražděn Chris Hani, jeden z nejpopulárnějších politiků Afrického národního kongresu.¹⁴⁴ *„Vražda Chrise Haniho, spolu se skutečností, že vrah byl členem Afrikánského hnutí odporu, téměř uvrhla zemi do rasové války. Začal růst prodej zbraní,*

¹⁴⁰ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 514.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 538.

¹⁴² KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 209.

¹⁴³ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 263.

¹⁴⁴ MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. Praha: Práh, 2010. s. 565.

protože nervózní běloši panikařili a skupovali tolik zbraní, kolik jen mohli a v den Haniho vraždy byla rozzuřenými davy vyrabována centra téměř všech větších měst.¹⁴⁵

Násilí v zemi propukalo i nadále. Africké hnutí odporu organizovalo pumové útoky proti úřadům i školám přijímajícím černošské žáky. Jednu z největších akcí, která jižní Afrikou směřující k demokracii otrásla, byl útok na palác Světového obchodního střediska v červnu 1993¹⁴⁶, kde zástupci politických organizací jednali o budoucí ústavě a demokratických volbách. Tehdy do budovy vniklo několik pravicových extremistů v čele s vůdcem Terre´Blanchem a pod záminkou předání memoranda zlikvidovali vybavení sálu a pomalovali stěny hesly typu „Jeden národ, jedna zem“.¹⁴⁷ Bomby v následujících letech vybuchovaly prakticky všude, v domech přívrženců Afrického národního kongresu, na železnici, v elektrárenských zařízeních, na černošských farmách i běžně v ulicích měst.

V prosinci 1993 byla schválena prozatímní ústava, zajišťující lidská práva pro všechny, bez rozdílu rasy a volební právo pro starší osmnácti let.¹⁴⁸ První demokratické volby byly dohodnuty na 27. dubna 1994 a zvítězil v nich Africký národní kongres. Nelson Mandela byl zvolen prezidentem.¹⁴⁹ Jihoafrická republika se stala demokratickým státem zahrnující nyní devět provincií; Severní Kapsko, Západní Kapsko, Východní Kapsko, Mpumalanga, Svobodný stát, KwaZulu - Natal, Gauteng, Severní provincie a Severozápadní provincie.¹⁵⁰

Definitivní podoba ústavy byla přijata 8. května 1996 a 4. února následujícího roku vstoupila v platnost. Stanovila počet

¹⁴⁵ KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 213.

¹⁴⁶ Srov. ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 77.

¹⁴⁷ KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, Praha: Kontingent press, 2008, s. 219.

¹⁴⁸ Srov. HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 264.

¹⁴⁹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 267.

¹⁵⁰ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 79.

poslanců v Národním shromáždění na 350 - 400 volených všemi dospělými občany na dobu 5 let. Senát byl nahrazen Národní radou provincií, do které každá provincie volila 10 zástupců.¹⁵¹

Vedle Nelsona Mandely se jednou z vůdčích osobností země stal laureát Nobelovy ceny míru arcibiskup Desmond Tutu, stojící v čele tzv. Komise pravdy a usmíření zřízené roku 1995, za účelem šetření zločinů spáchaných během čtyřicetileté existence apartheidu.¹⁵² Před komisí stanul i poslední bílý prezident JAR Pieter Willem Botha. V srpnu 1998 byl odsouzen k trestu 1 roku podmíněně a pokutě asi 1600 dolarů. P. W. Botha však od počátku Komisi pohrdal, celý proces nazýval „honem na čarodějnice“ a následujícího roku se proti verdiktu odvolal a soud jeho žádosti vyhověl.¹⁵³

Teprve v roce 2007 byli odsouzeni první provinilci. Bývalý ministr vnitra Adriaan Vlok, přiznal, že v roce 1989 organizoval pokus o vraždu černošského aktivisty Franka Chikaneho a byl odsouzen na 10 let podmíněně.¹⁵⁴ Spolu s ním se doznal i tehdejší policejní šéf Johann Van der Merwe. Oba se v 80. letech významně podíleli na represivních opatřeních proti černošské populaci.¹⁵⁵

¹⁵¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 91.

¹⁵² Tamtéž, s. 90.

¹⁵³ MÁLKOVÁ, L. 2006. Velký krokodýl Jižní Afriky zemřel [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=274725>.

¹⁵⁴ NOVÁK, M. 2007. Na jihu Afriky padl první trest za apartheid [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=487967>.

¹⁵⁵ NOVÁK, M. 2007. Na jihu Afriky padl první trest za apartheid [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=487967>.

6.3 Ekonomická situace po pádu apartheidu

Demokratická vláda přijala po volbách jako svůj program předvolební manifest Afrického národního kongresu s názvem Program rekonstrukce a rozvoje, který měl nastartovat ekonomiku státu.¹⁵⁶ V první řadě bylo nutné zaměstnat obrovské množství nebělošského obyvatelstva, které bylo kvůli dlouholeté diskriminaci i v produktivním věku nezaměstnané. Např. v roce 2009 dosahovala nezaměstnanost 23,5%, při počtu asi 40 miliónů obyvatel.¹⁵⁷ Totožná situace převládala i v armádě. Vláda odmítala praktikovat apartheid naruby, propouštět ze zaměstnání bělochy, jejichž místa by zaplnila černými a barevnými zaměstnanci. Ti, byli důsledkem bojkotu školní docházky, zejména po masakru v Sowetu, často negramotní a mohli vykonávat jen pomocné práce. V bývalých černošských rezervacích chyběly vedle pracovních příležitostí i nemocnice, školy, průmyslové oblasti a nedostatkem obytných domů narostl i problém bezdomovectví. Samozřejmostí nebyl ani dostatek pitné vody, elektřiny a pohonných hmot. Vládě nyní chyběly finanční prostředky z vybraných daní, nájmu apod., které černošské obyvatelstvo odmítalo za vlády apartheidu platit.

6.4 Narůstající kriminalita

V současné době, je jedním z největších problémů JAR bezesporu kriminalita, páchaná černochoy na bělošském, majetném obyvatelstvu. Důvody, proč je Jihoafrická republika vnímána jako jedna z nejnebezpečnějších zemí světa, jsme naznačili již v předchozím textu. Během rasové diskriminace bylo násilné chování zcela běžné, ba i nutné k přežití, nezaměstnanost a

¹⁵⁶ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 86.

¹⁵⁷ URBAN, T. 2009. Africký tygr ztrácí dech [online]. Ekonom.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-37989300-africky-tygr-ztraci-dech>.

bezdomovectví ohrožovaly na životě desetitisíce černochů. Mezi nejčastější prohřešky patří krádeže, znásilnění a vraždy. Podle statistik připadá na 100 000 obyvatel asi 1600 trestných činů.¹⁵⁸ Během roku se zde odehraje nejvíce vražd na světě, cca 20 000.¹⁵⁹ Pachatelé takto závažných trestných činů se díky přebujelé korupci poměrně často dostávají na svobodu a ve své činnosti pokračují. Protože, se násilí páchá zejména na bělošském obyvatelstvu, často jako msta za předešlé příkoří, ujal se pro toto název tichá genocida bílých.¹⁶⁰

6.5 Současná situace - pozitivní diskriminace

Jihoafrická republika se zejména po změně na postu prezidenta, kterým se po Mandelovi stal Thabo Mbeki, vydala na cestu tzv. pozitivní diskriminace, reprezentovaná především programem Black Economic Empowerment, který by měl zrovnoprávnit bělošské a černošské obyvatelstvo na poli ekonomickém.¹⁶¹ Podnikatelé jsou tak nuceni zaměstnávat určité procento černých a míšenců na úkor bílých, kvalifikovanějších dělníků či úředníků. Správní rady ve velkých podnicích musí být obsazovány většinou černochy. Např. sejdou-li se bílí a černí uchazeči se stejnou kvalifikací na výběrovém řízení

¹⁵⁸ SLACK, J. 2009. The most violent country in Europe: Britain is also worse than South Africa and U. S. [online]. Dailymail.uk [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1196941/The-violent-country-Europe-Britain-worse-South-Africa-U-S.html#ixzz1I0mHhHWW>.

¹⁵⁹ SLACK, J. 2009. The most violent country in Europe: Britain is also worse than South Africa and U. S. [online]. Dailymail.uk [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1196941/The-violent-country-Europe-Britain-worse-South-Africa-U-S.html#ixzz1I0mHhHWW>.

¹⁶⁰ Autor neuveden. 2010. Protest proti genocidě bílých v Jižní Africe [online]. Altermedia.info [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://cz.altermedia.info/pozvanky/protest-proti-genocide-bilych-lidi-v-jizni-africe_8757.html.

¹⁶¹ URBAN, T. 2009. Africký tygr ztrácí dech [online]. Ekonom.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-37989300-africky-tygr-ztraci-dech>.

nového pracovníka do banky, první se přijme černá žena, poté černý muž, pak bílá žena a nakonec bílý muž.¹⁶²

Dochází také k přerozdělování stavebních pozemků a zemědělské půdy. Během apartheidu vlastnilo 85 000 bílých farmářů 87% nejlepší zemědělské půdy a 1 000 000 černochů pouze 13%.¹⁶³ Současná strategie pozemkové reformy má docílit, že do roku 2014 bude 30% zemědělské půdy patřit dříve znevýhodněným etnikům.¹⁶⁴

Vidina všerasové rovnoprávné Jižní Afriky, jak ji viděl Nelson Mandela a jeho nejbližší, se rozpadá. Ze země prchají před rasismem nejen bílí, ale i míšenci, kteří v současnosti paradoxně nenacházejí zastání ani na jedné ze soupeřících stran. A rasismus zůstává všudypřítomný. Současnou situaci asi nejlépe přibližuje poslankyně Lillian Matlhoahela: „*Nechci ze všeho, co se dnes děje, obviňovat apartheid, ale v tomto případě je to opravdu prapříčina. Když se půjdete podívat do škol, uvidíte, že o přestávkách se tam utvářejí oddělené skupinky bílých, míšenců a černých. Když jsou ve třídě, jsou pohromadě a baví se spolu, ale jakmile zazvoní, je konec. A vlastně to platí i tady v parlamentu.*“¹⁶⁵ Rasismus se tedy z myšlení Jihoafričanů stále nevytratil a vládní politika jej otevřeně podporuje.

¹⁶² URBAN, T. 2009. Africký tygr ztrácí dech [online]. Ekonom.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-37989300-africky-tygr-ztraci-dech>.

¹⁶³ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*. Praha: Libri, 2003, s. 88.

¹⁶⁴ URBAN, T. 2009. Africký tygr ztrácí dech [online]. Ekonom.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-37989300-africky-tygr-ztraci-dech>.

¹⁶⁵ VONDRA, P. 2008. Rasismus z JAR nezmizel, daří se mu pořád dobře [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=602340>.

ZÁVĚR

Cílem naší práce bylo charakterizovat apartheid v Jihoafrické republice. Cíl práce se podařilo naplnit, přestože jsme byli limitováni rozsahem práce, dostupností zahraniční literatury i menším počtem česky psaných titulů, které jsme doplnili o zdroje elektronické.

V první kapitole jsme vymezili termín apartheid pohledem několika autorů a definovali jeho základní aspekty.

Druhá kapitola obsahuje historický kontext vzniku apartheidu. Popisuje vývoj rasistického myšlení od 15. století, obchodování s otroky, založení kolonie Kapské město, expanzi Britského společenství, vznik Jihoafrické unie a zavádění apartheidu po volbách v roce 1948.

Ve třetí kapitole se zabýváme vznikem Jihoafrické republiky. Nejprve uvádíme příčiny vedoucí k autonomii, následně definujeme nová segregační nařízení i jejich důsledky pro černošskou populaci.

Čtvrtá kapitola sleduje postoj mezinárodního společenství, zvláště světových velmocí k apartheidu v Jihoafrické republice. Prostor je věnován aktivním krokům Organizace spojených národů i postoji komunistického bloku v čele se Sovětským svazem.

Pátá kapitola je zaměřena na vnitropolitickou situaci, s důrazem na období po vyhlášení republiky. Popisuje odpor černošského obyvatelstva, vládní protipatření proti odpůrcům režimu, uvolnění poměrů po nástupu P. W. Bothy k moci, i vyhlášení výjimečného stavu v zemi v roce 1985.

V poslední, šesté kapitole se zabýváme postupnou změnou v myšlení některých bělošských politiků, zrušením apartheidu a jeho důsledky. V centru pozornosti je také aktuální situace v Jihoafrické republice, zejména uskutečňování apartheidu směřujícímu proti bělošskému obyvatelstvu.

V závěrečné části práce jsme nastínili, že apartheid není definitivně uzavřenou kapitolou a současný vývoj naznačuje, že k definitivnímu konci zřejmě ani nesměřuje. Zde se do budoucna nabízí řada témat ke zpracování či jako předmět výzkumu.

PRAMENY A LITERATURA

FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1994. 504 s.
ISBN 978-80-7106-837-2.

HOLUBOVÁ, Václava a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2005. 880 s. ISBN 80-200-1351-2.

HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 263 s.
ISBN 80-7106-247-2.

KEMP, Arthur. *Historie Afrikánského hnutí odporu v Jižní Africe*, 1. vyd. Praha: Kontingent press, 2008. 209 s. ISBN 978-80-254-2468-1.

KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1997. 511 s.
ISBN 80-7187-034-X

LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny afriky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987.
828 s.

MANDELA, Nelson. *Dlouhá cesta za svobodou*. 1. vyd. Praha: Práh, 2010. 599 s.
ISBN 978-80-7252-290-3.

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 234 s. ISBN 80-7254-327-X

NEDBALIO, Petr. *Apartheid a represivní opatření v Jihoafrické republice: Činnost komise pro lidská práva OSN*. Praha: Informační ústředí OSN v Praze, 1967. 10 s.

SOMMERVILLE, Donald. *Encyklopedie Druhé světové války*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 2009.
320 s. ISBN 978-80-206-1077-5.

TOMKO, Ján. *Boj za odstránenie rasovej diskriminácie a apartheidu z hľadiska medzinárodného práva*. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 1980. 216 s.

ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriická republika*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 120 s. ISBN 80-7277-184-1

Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafriické republiky, část 1., Praha, 1967. 79 s.

Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafriické republiky, část 2., Praha, 1967. 54 s.

Apartheid v Jižní Africe: Souhrnná zpráva Zvláštního výboru pro politiku apartheidu vlády jihoafriické republiky, část 3., Praha, 1967. 39 s.

Elektronické zdroje

Hendrik Verwoerd [online]. Wikipedia.org [citováno 3. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Verwoerd.

Lidská práva [online]. OSN.cz [citováno 18. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.osn.cz/lidska-prava/>

MÁLKOVÁ, L. 2006. Velký krokodýl Jižní Afriky zemřel [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=274725>

NOVÁK, M. 2007. Na jihu Afriky padl první trest za apartheid [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=487967>

Protest proti genocidě bílých v Jižní Africe [online]. Altermedia.info [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://cz.altermedia.info/pozvanky/protest-proti-genocide-bilych-lidi-v-jizni-africe_8757.html.

SLACK, J. 2009. The most violent country in Europe: Britain is also worse than South Africa and U.S. [online]. Dailymail.uk [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1196941/The-violent-country-Europe-Britain-worse-South-Africa-U-S.html#ixzz1I0mHhHWW>.

Soweto uprising [online]. Wikipedia.org [citováno 25. 3. 2011]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Soweto_uprising

URBAN, T. 2009. Africký tygr ztrácí dech [online]. Ekonom.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-37989300-africky-tygr-ztraci-dech>

VONDRA, P. 2008. Rasismus z JAR nezmizel, daří se mu pořád dobře [online]. Aktuálně.cz [citováno 20. 3. 2011]. Dostupné z WWW:
<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/clanek.phtml?id=602340>.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Radomír Kachtík
Katedra:	Katedra společenských věd, PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph. D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Apartheid v Jihoafrické republice
Název v angličtině:	Apartheid in the Republic of South Africa
Anotace práce:	Práce se zabývá vývojem a uplatňováním politiky apartheidu na území jižní Afriky. Popisuje historické pozadí jeho vzniku, poválečné zavádění apartheidu a jeho důsledky pro černošskou populaci. Prostor je věnován postoji mezinárodního společenství k rasové politice v Jihoafrické republice. Závěrečná část vymezuje hlavní hospodářské, sociální a politické problémy po zrušení apartheidu.
Klíčová slova:	Apartheid, rasismus, OSN, Nelson Mandela, Jihoafrická republika
Anotace v angličtině:	My thesis deals with the development and enforcement of the politics of apartheid in South Africa. It oves a description of the historici background of the origin of apartheid, its poster introduction and its consequences for the Black population. It also oves an account of the international societies attitudes towards racial politics in the Republic of South Africa. The last section of my thesis delikates general economic, social and political issues after the abolition of apartheid.
Klíčová slova v angličtině:	Apartheid, racism, United Nations Organisation, Nelson Mandela, The Republic of South Africa
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	64 stran
Jazyk práce:	Český jazyk